

علمای معاصر شوشتر و جایگاه علمی و فرهنگی آن ها در جهان اسلام

مسعود ولی عرب^۱

جمشید زاده حسن^۲

چکیده

شوشتر از شهرهای کهن خوزستان و ایران محسوب می شود. این شهر، علاوه بر جایگاه استراتژیکی و جغرافیایی مناسب خویش، از نظر فرهنگی و علمی نیز از جمله شهرهای نام آور خوزستان محسوب می شود.

در دوره تاریخ ایران بعد از اسلام، همواره علما و روحانیون برجسته ای در شهر شوشتر مطرح بوده اند. در دوره معاصر نیز، شوشتر مفاخر فرهنگی و علمی زیادی داشته است. در این پژوهش سعی می شود بدین پرسش پاسخ داده شود که علما و روحانیون معاصر شوشتر چه خدمات فرهنگی و علمی برای شوشتر و حتی جهان تشیع داشته اند؟ فرض ما بر این است که علما و روحانیون معاصر شوشتر در استان خوزستان همواره در پی گسترش فرهنگ شیعه بوده اند و علاوه بر خدمات علمی و فرهنگی، سعی می کردند مردمی باشند و در میان مردم باشند و خود را فراتر از مردم تصور نکنند. در این پژوهش از روش توصیفی- تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه ای استفاده شده است. این پژوهش روزه ای برای شناخت بیشتر آثار علمی و فرهنگی علما و روحانیون شوشتر در دوره معاصر است.

واژگان کلیدی: تاریخ شوشتر، شیخ جعفر شوشتری، شیخ محمد تقی شوشتری، سید محمد حسین آل طیب، سید محمد جزایری.

۱. دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام از دانشگاه خلیج فارس بوشهر، m.valiarab@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد تاریخ ایران دوره اسلامی از دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه

علماء و روحانیون شوستر در طول تاریخ ایران بعد از اسلام، همواره از نظر علمی و فرهنگی مطرح بوده‌اند. شوستر با ورود سادات مرعشی در دوره تیموریان، کم‌کم از مذهب اهل سنت به مذهب تشیع تغییر آیین داد. سادات مرعشی و بعدها در دوره صفویان، سادات جزایری تأثیر زیادی در فرهنگ و مذهب مردم شوستر گذاردند. قاضی نورالله مرعشی شوستری و سید نعمت‌الله جزایری از جمله بزرگترین و مشهورترین چهره‌های تأثیرگذار شوستر در جهان تشیع محسوب می‌شوند. عبدالله تستری، سید عبدالله جزایری، سید عبداللطیف خان شوستری، میرعلاءالملک مرعشی شوستری نیز از دیگر بزرگان دینی و فرهنگی شوستر در دوره صفویه و افشاریه و زندیه هستند.

در دوره قاجاریه از سیدعلی شوستری میتوان نام برد که در عتبات عالیات زندگی می‌کرده است. او سرسلسله عارفان جهان تشیع در دوره معاصر محسوب می‌شود. فردی که شیخ مرتضی انصاری شوستری نیز از جمله مریدان او محسوب می‌شده است. شیخ مرتضی انصاری شوستری به استناد نامه‌ای که از ایشان وجود دارد کتباً و رسماً خود را شوستری (تستری) معرفی می‌نماید. شیخ مرتضی انصاری که خاتم فقه‌های جهان تشیع است، خدمات علمی و فرهنگی بسیاری داشته است. انصار احتمالاً روستایی بوده است که در نزدیکی شوستر قرار داشته است و متأسفانه در گذر زمان از بین رفته است. همانند روستای نجف آباد، عشرت آباد، فتح آباد، که در شوستر چنین سرنوشتی داشته‌اند.

موقعیت جغرافیایی شوستر

شهرستان شوستر در ۹۰ کیلومتری اهواز و ۷۷۰ کیلومتری تهران و ۲۲۲ کیلومتری خلیج فارس و ۲۵ کیلومتری گتوند واقع شده است. این شهرستان از سمت شمال به شهرستان گتوند و دشت عقیلی، از غرب به شهرستان‌های دزفول و شوش دانیال، از شرق به شهرستان مسجد سلیمان، از جنوب به شهرستان اهواز، و از جنوب شرق به شهرستان هفتکل محدود می‌شود. (تقی زاده، ۱۳۸۱: ۲۳)

موقعیت شوستر در استان خوزستان در مرکز و متمایل به شمال است. میانگین ارتفاع آن از سطح دریا ۱۵۰ متر و ارتفاع نقطه مرکزی شهر از سطح دریا ۶۵ متر است. کوه‌های مشرف به شوستر فدیک نام دارند که پایان چین خوردگی‌های زاگرس در جلگه خوزستان هستند. (مریدی شوستری، ۱۳۹۲: ۱۷؛ اسدی، ۲۴: ۱۳۹۳)

الگوی شهری سازمان اجتماعی - اقتصادی شوشتر

مراکز شهری ایالت بسیاری از ویژگی های سنتی یک شهر اسلامی را نشان می دادند از این ویژگی هاست تقسیم شهر به مناطق جدا از همی به نام محله، که هر یک آن ها به بخش های کوچک تری به نام ناحیه تشکیل می شد. ناحیه منطقه حکومتی، با قصر و قلعه خویش بود. قلعه محل داد و ستد بود و بازار و حمام و کاروانسرا را در بر می گرفت. جز اینها مراکز مذهبی چون مدارس و مسجد جامع نیز وجود داشت. در ایالت خوزستان، شهری که بیشتر این ویژگی ها را در خود جا داده بود، شوشتر بود. جمعیت این شهر در دوره قاجاریه (ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه) از حدود ۶ هزار نفر تا ۲۲ هزار نفر برآورد شده است.

در شمالی ترین نقطه شوشتر، قلعه سلاسل - منطقه دولتی نشین - قرار داشت. این ارگ محصور شامل قصر حاکم، زرادخانه، پادگان و میدان سان بود. قلعه در حکم یک شهر خود کفا در درون شهر بود و با منابع آب خود می توانست در مقابل قیام اهالی شهر مقاومت کند. ارگ بر یک بلندی مشرف بر شهر بنا شده بود. (انصاری، ۱۳۸۴: ۴۴)

مادام دیولافوا که به همراه شوهرش، مارسل دیولافوا مهندس و باستان شناس فرانسوی در زمان ناصرالدین شاه قاجار، از راه ترکیه و قفقاز به ایران آمده و به خوزستان سفر کرده بودند در سفرنامه خویش درباره شوشتر می نویسد: «پس از چهار ساعت راه پیمایی از دهکده شاه آباد (که در محل خرابه های جندی شاپور بین شوشتر و دزفول بنا شده) به قلعه کوهی رسیدیم و از یک دروازه طبیعی که در کوهستان تشکیل یافته بود عبور کردیم. طولی نکشید که منظره شهر شوشتر از دور در افق نمایان گردید. این شهر در کنار رود کارون واقع شده است و پلی هم دارد که در زمان سلطنت ساسانیان ساخته شده است. چون نزدیک تر شدیم، گنبدهای مینایی رنگ و بام های مخروطی شکل امامزاده ها و مناره سرشکسته مسجد جامع نمایان گردید و بالاخره قلعه قدیمی سلاسل هم که در طرف چپ سر برافراشته بود نمایان شد.» (دیولافوا، بی تا: ۶۵۲؛ نیرومند، ۱۳۸۴: ۳)

«در شوشتر مسجد جامع بزرگی از بناهای بنی عباس خیلی عالی و معتبر، خطوط کوفی بسیار در آن نقش شده، عماراتش از سنگ تراشیده ولی حیف که بندها و مفاصل گل ساده است بی گچ و آهک...» (نجم الملک، ۱۳۴۱: ۲۶)

علاوه بر مسجد جامع حدود ۶۵ مکان مذهبی دیگر مثل امامزاده و قدمگاه در سراسر شهر پراکنده بود. منطقه بازار در نزدیک دو میدان بزرگ مجاور هم قرار داشت که هر کدام حدود هفتصد متر مربع وسعت داشتند همه مغازه ها در منطقه بازار قرار گرفته بودند. روی هم رفته حدود دویست باب مغازه و دو باب کاروانسرا در این ناحیه وجود داشت که یکی از آن ها در حال ویران شدن بود. منطقه

مسکونی به دو محله به نام‌های دستوا و گرگر تقسیم می‌شد این محله‌ها شامل ۱۶ ناحیه بودند. هر محله توسط یک نفر به نام رئیس اداره می‌شد که وی نیز به نوبه خود برای هر یک از نواحی تحت نظارت خود رئیس تعیین می‌کرد. (انصاری، ۱۳۸۴: ۴۵)

تصدی شغل رئیس محله و ناحیه به صورت موروثی و در خانواده‌های مشخصی انجام می‌گرفت. رئیس محله و ناحیه در مناطق زیر فرمان خود از اقتدار فراوانی برخوردار بودند. این اقتدار بر چند اصل استوار بود اول این که در اداره حکومتی ایالتی مشارکت داشتند و غالباً سمت نایب الحکومه شهر یا مسئولیت جمع‌آوری مالیات از کشاورزان را هم بر عهده داشتند. ثانیاً این که از طریق اتفاق با علماء، منصب قضاوت را هم اداره می‌کردند. (انصاری، ۱۳۸۴: ۴۶-۴۵)

در شوشتر دستگاه مذهبی بیش از این که حالتی ممتاز و جدا از مردم داشته باشد ریشه‌های عمیقی در میان مردم داشت. یکی از صاحب‌منصبان ایرانی که در سال ۱۸۹۱-۱۸۹۰ میلادی در ایالت اقامت داشت تعداد سادات را نصف سکنه شهر دانسته است. سادات به چهار خانواده بزرگ تقسیم می‌شدند و کسانی که از آنان جزء طبقه علما نبودند عموماً شغلی نداشتند. (انصاری، ۱۳۸۴: ۴۶) (مرعشی، جزایری، کلانتر، تلغری) چهار خانواده بزرگ سادات در شوشتر هستند.

در حومه شوشتر منطقه شلیلی و بندقییر واقع شده است. شلیلی بزرگ (بالا) دهی از دهستان میان آب بخش مرکزی شهرستان شوشتر است که در ۹ کیلومتری جنوب خاوری شوشتر قرار دارد. شلیلی کوچک (پایین) دهی کوچک است از دهستان‌های میان آب شوشتر که در ۱۰ کیلومتری جنوب خاوری شوشتر واقع گردیده است. منطقه بندقییر (منطقه‌ای است که آب کارون و دز) با هم پیوند می‌خورد و به سمت اهواز می‌رود. یکی از مشکلات کشتی‌های تجاری در دوره قاجاریه و اوایل دوره پهلوی این بود که در محل بندقییر (مورد تهاجم اعراب تحت نظر خزعل خان) قرار می‌گرفتند و این منطقه ناامن شده بود. (سترانک، ۱۳۸۷: ۱۰۰)

علمای معاصر شوشتر

۱) سید علی شوشتری

ایشان معروف به وصی شیخ انصاری از علماء و فقها مشهور بودند و کرامات زیادی به ایشان نسبت می‌دهند. وی از شاگردان و از خواص شیخ مرتضی انصاری بود و پس از مرگ شیخ، تدریس کلاس او را بر عهده گرفت. در علم پزشکی تخصص داشت و غالباً شیخ مرتضی انصاری را مداوا می‌کرد و دارای علوم غریبه بود و در سال ۱۲۸۳ ه.ق وفات نمودند. (مریدی شوشتری، ۱۳۹۲: ۲۲۲)

۲) شیخ جعفر شوشتری

جد اعلای خاندان شیخ شوشتری مولانا علی النجار، برادر مولانا محمد بود. شمع انجمن هدایت و ارشاد و مرکز دایره کرمت و مجموعه انواع مفاخر، اختر اوج یقین، بزم افروز حلقه متقین بود. (جزایری، ۱۳۸۸: ۱۹۸؛ جزایری، ۱۳۶۴: ۱۷) شیخ جعفر شوشتری فرزند مولانا حسین بن حسن بن علی النجار شوشتری از بزرگان فقهای شیعه می باشد که در ارشاد و موعظه مهارت بی نظیری داشت. (مریدی شوشتری، ۲۰: ۱۳۹۲) در سال ۱۲۳۰ - ۱۲۲۵ ه.ق در شوشتر متولد شدند. دوران کودکی و جوانی ایشان به خواندن کتاب های حوزه علمیه گذشت. علاوه بر شوشتر، در شهرهای نجف اشرف و کاظمین نیز اقامت داشتند. در ماه صفر ۱۳۰۳ ه.ق وفات نمودند و در نجف اشرف به خاک سپرده شدند. (بهمنش، ۱۳۹۲: ۵۶) او مقدم بر بسیاری از مجتهدان عصر خود بود و رساله عملیه اش به نام منهج الرشاد در حیات وی و پس از وفاتش بارها به چاپ رسید. (ارومیه چی ها، ۱۳۸۲: ۱۶-۱۵)

اساتید شیخ جعفر شوشتری، ۱) شیخ علی بن شیخ جعفر کاشف الغطاء ۲) شیخ محمد حسن بن شیخ باقر صاحب کتاب جواهر ۳) شیخ مرتضی فرزند امین انصاری شوشتری بودند. (اعتبار، ۱۳۹۶: ۳۱)

از کتاب های مشهور شیخ جعفر شوشتری می توان به کتاب های ۱) منهج الرشاد، ۲) الخصائص الحسینه (اشک روان بر امیر کاروان) ۳) الحدائق فی الصول الدین، ۴) مجالس البکاء (پانزده مجلس) را نام برد. (اعتبار، ۱۳۹۶: ۳۳-۳۲)

شیخ جعفر شوشتری، حسینیه ای در شوشتر بنا کرد که به حسینیه شیخ جعفر مشهور است. در سال ۱۲۹۱ ه.ق، یکی از مجرمان به حسینیه شیخ پناه آورد. حشمت الدوله، عموی ناصرالدین شاه قاجار که حاکم خوزستان بود و در قلعه سلاسل شوشتر حکومت می کرد؛ حسینیه شیخ جعفر را تعطیل نمود و دستور اخراج آن بزرگوار را صادر نمود. شیخ جعفر بعد از این ماجرا به همراه خانواده به نجف اشرف مهاجرت نمودند. (منجری، ۱۳۹۳: ۲۸)

۳) شیخ محمد تقی شیخ شوشتری

وی فرزند حاج شیخ محمد کاظم فرزند محمد علی فرزند شیخ جعفر شوشتری است. (ارومیه چی ها، ۱۳۸۲: ۱۱)

عالم گرانقدر، علامه محقق شیخ محمد تقی شیخ شوشتری در سال ۱۳۲۰ ه.ق در نجف اشرف متولد شد تا هفت سالگی در آنجا اقامت داشت. در این مدت خواندن و نوشتن را مختصراً فرا گرفتند. و سپس به همراه پدر ارجمندشان به شوستر مراجعت نمودند. در شوستر، مقدمات و سطح را نزد آیات عظام مرحوم سید حسین نوری و مرحوم سید محمد علی امام و آقای سید علی اصغر حکیم گذراندند و بعداً از محضر دانشمندانی چون مرحوم آیت الله سید محمد تقی شیخ الاسلام و آیت الله مرحوم آقا سید مهدی آل طیب و نیز مرحوم پدر گرانقدرشان استفاده نمودند و به درجه اجتهاد نائل آمدند. (ارومیه چی ها، ۱۳۸۲: ۱۹؛ حمیدی، ۱۳۸۱: ۱۰۳-۱۰۲؛ محدث شوشتری، بی تا: ۷۶؛ اعتبار، ۱۳۹۵: ۴۷)

ایشان در سال ۱۳۱۴ ه.ش به علت مخالفت با کشف حجاب جلای وطن کرد و به عتبات عالیات مهاجرت نمودند و در حوزه های نجف اشرف و کربلا به کسب علوم و معارف اسلامی پرداختند. در عتبات با مرحوم آقا بزرگ تهرانی آشنا شدند و در سال ۱۳۲۱ ه.ش بعد از سقوط رضاشاه به ایران بازگشتند و در شوستر ساکن شدند. (ارومیه چی ها، ۱۳۸۲: ۲۰؛ حمیدی، ۱۳۸۱: ۱۰۳؛ محدث شوشتری، بی تا: ۷۶)

علامه شوشتری می فرمودند: «... من خدمت اساتید می رفتم تا وقتی که به جایی رسیدم که از هر کتاب همان ابتدایش که شروع مطلب بود را آن‌ها می گفتند؛ بقیه اش را خودم با مطالعه به آخر می بردم، بیشتر کتاب‌ها را هم خودم با مطالعه به پایان رساندم.» (اعتبار، ۱۳۹۵: ۴۷)

آیت الله جعفر سبحانی درباره علامه شوشتری و کتاب قاموس الرجال گفته اند: «علامه شیخ شوشتری با این کتاب به رکود و افسردگی که در علم رجال بود پایان بخشیدند و راه را برای آیندگان باز نمودند.» (اعتبار، ۱۳۹۵: ۶۷) علامه محقق شوشتری از سال ۱۳۲۱ ه.ش / ۱۳۶۰ ه.ق تا آخرین لحظات حیات خویش در شوستر ماندگار شدند. ایشان در سال ۱۳۷۴ ه.ش در سن ۹۵ سالگی وفات نمودند. (صحتی سردورودی، ۱۳۴: ۱۳۷۷ و ۴۹)

به عقیده علامه شوشتری، نه در شهرهای بزرگ و علمی زندگی کردن، نه در محضر مدرسان نام آور بودن، نه در حوزه علمیه ماندگار شدن، هیچ کدام نمی تواند شرط توفیق به حساب آید، بلکه توفیق هر کس تنها و تنها بسته به لطف خدا و مشروط به تلاش و تکاپوی آن فرد و به مقدار سعی و صفای اوست. (صحتی سردورودی، ۱۳۷۷: ۵۰)

از آثار علمی علامه شوشتری، می توان به کتاب های ذیل اشاره نمود:

(۱) قاموس الرجال فی تحقیق رواه الشیعه و محدثیهم (۱۴ جلد، ۲) قضاء امیرالمومنین علین ابی طالب، (۳) بهج الصباغه فی شرح نهج البلاغه (۱۴ جلد، ۴) النجعه فی شرح المعه، (۵) الاخبار الدخیله (۴ جلد، ۶) الاربعون حدیثا، (۷) الاوائل (۸) البدایع، (۹) رساله فی سهو النبی، (۱۰) رساله النبی و آل، (۱۱) مصحف شریف (۲ جلد، ۱۲) مواعظ (۲ جلد، ۱۳) الدر النظیر فی مکنین بابی بصیر، (۱۴) رویای صادقانه اشاره نمود. (صحتی سردورودی، ۱۳۷۷: ۸۵-۸۴-۸۳-۸۲-۷۷؛ ارومیه چی ها، ۱۳۸۲: ۱۵۵-۱۵۰-۱۳۰)

۴- سید نورالدین امام شوشتری

فردی عالم و دانشمند بود. نویسنده ای ادیب و ماهر، و واعظی خوش بیان بود. نَسَب ایشان از طرف مادر به حاج شیخ شوشتری و از طرف پدر علامه سید نعمت الله جزایری (۱۱۱۴ ه.ق) می رسید. (بهمنش، ۱۳۹۲: ۶۰-۵۹؛ نیرومند، ۱۳۸۴: ۸۴)

در سال ۱۳۱۷ ه.ق در شوستر متولد شد. بعد از تحصیل زبان و ادب فارسی و مقدمات عربی، در محضر دایی خود شیخ محمد کاظم مجتهد بزرگ شوستر به فراگرفتن فقه، اصول و کلام پرداخت. (نیرومند، ۱۳۸۴: ۸۴)

بعدها به عراق رفت و از محضر استادان بزرگ آنجا از جمله مرحوم سید محمد کاظم طباطبایی یزدی استفاده نمود و به درجه اجتهاد رسید. مرحوم امام به تاریخ بیش از علوم دیگر علاقه داشت. سال ها زحمت کشید و کتابی به نام تاریخ جغرافیایی خوزستان آماده کرد اما فرصت تکمیل آن را نیافت. بعدها برادرش سید محمد علی امام شوشتری جلد اول این کتاب را چاپ نمود. (بهمنش، ۱۳۹۲: ۶۰؛ نیرومند، ۱۳۸۴: ۸۴) وفات سید نورالدین امام در سال ۱۳۲۴ ه.ش / ۱۳۶۴ ه.ق در شوستر درگذشت. (مریدی شوشتری، ۱۳۹۲: ۲۳۳)

۵- شیخ محمد مهدی شرف الدین

مرحوم شیخ محمد مهدی شرف الدین در سال ۱۳۱۸ ه.ق در شوستر متولد شدند. تحصیلات خود را در تجوید، قرائت، صرف و نحو، منطق، معانی و بیان، فقه و اصول، کلام و تفسیر در شوستر فرا گرفت. در سال ۱۳۰۴ ه.ش برای ادامه تحصیل به نجف اشرف مهاجرت کردند.

از آثار ایشان می توان به (۱) عقاید اسلامی، (۲) رساله شرفیات، (۳) احوالات وفایی شوشتری

۴) مقالات منتشر شده در روزنامه حبل المتین کلکته هندوستان اشاره کرد.

آثار منتشر نشده ایشان عبارتند از: (۱) تاریخ شوستر دو جلد، (۲) شهرستان‌های خوزستان، (۳) ترجمه جلد اول تفسیر فخر رازی، (۴) ترجمه کتاب فضائل شاذان، (۵) کشکول، (۶) مطالعات و مشاهدات را می‌توان نام برد. ایشان در سال ۱۳۵۳ ه.ش در شوستر وفات نمودند. (مریدی شوستری، ۲۲۴: ۱۳۹۲؛ بهمنش، ۱۳۹۲: ۶۲؛ نیرومند، ۱۳۸۴: ۸۵)

۶- سید محمد حسن مرعشی شوستری

ایشان در سال ۱۳۱۶ ه.ق در شهرستان شوستر دیده به جهان گشودند. پدر بزرگوار ایشان سید محمد سلطان مرعشی و مادر گرامی ایشان سیده مریم مرعشی بودند. ایشان از همان اوان کودکی با تاکید و تشویق پدر در مکتب خانه ملا شکرالله معنوی وارد شدند و از ایشان قرآن و تجوید را فرا گرفتند. (خاکی، ۱۳۸۷: ۶)

ادبیات عرب را در سن ۱۰ سالگی نزد پدر مطالعه نمودند بعد از آن نزد حاج سید محمد جزایری قسمتی از ادبیات و سپس هدایه را نزد مرحوم سید محمد حسن آل طیب. شرح ابن ناظم، مطول و شرح جامی، معالم الاصول، قوانین و کتاب فارسی حلیه المتقین علامه مجلسی و نسخ التواریخ را نزد سید محمد تقی حکیم فرا گرفتند. از اساتید دیگر ایشان می‌توان به علامه شیخ محمد تقی شیخ شوستری اشاره نمود. (خاکی، ۱۳۸۷: ۷) تالیفات ایشان: (۱) شرح کتاب الفیه ابن مالک به زبان عربی در ادبیات عرب، (۲) شرح بر تلخیص مختصر المعانی به زبان عربی در ادبیات عرب، (۳) شرح و حاشیه نهاییه الحکمه به زبان عربی در حوزه فلسفه، (۴) شرحی بر ارشاد علامه حلی در سه جلد به زبان عربی (۵) حواشی بر رسائل شیخ مرتضی انصاری به زبان عربی، (۶) شرحی بر تهذیب المنطق تفتازانی به زبان فارسی در حوزه منطق، (۷) شرح بدایه الحکمه به زبان عربی در حوزه فلسفه، (۸) تعلیقه بر فصوص الحکم ابن عربی در عرفان، (۹) حاشیه بر کفایه الاصول آخوند خراسانی به زبان عربی در اصول، (۱۰) تالیف کتاب دیدگاه‌های نو در حقوق کیفری اسلام در دو جلد به زبان فارسی (خاکی، ۱۳۸۷: ۸)

مرحوم آیت الله مرعشی شوستری مجذوب شخصیت علامه طباطبایی بودند و در تبیین اقتصاد اسلامی همواره علامه شهید صدر و از لحاظ فکری شهید مطهری را مثال می‌زدند. (خاکی، ۱۳۸۷: ۵۲)

آیت الله مرعشی حَجَّ سِ حَسَن عالمی خوش مشرب و اهل سخن (شیر افکن، ۱۳۳۷: ۶۹)

۷- آیت الله سید محمد حسن آل طیب

در سال ۱۳۲۹ ه.ق در شوشتر متولد شد و در مهد علم و فضیلت پرورش یافت و بعدها به قم رفت و چند سالی از محضر مرحوم آیت الله حایری، آیت الله حجت و آیت الله خوانساری بهره مند شده و با دریافت اجازات اجتهاد و روایت به شوشتر مراجعت نمود و به وظایف دینی و روحی و اقامه جماعت و ارشاد مردم و تبلیغ احکام و نشر معارف اسلام و تربیت محصلین علوم دینی و سرپرستی حوزه علمیه شوشتر اشتغال داشت. تاریخ وفات ایشان در سال ۱۴۱۵ ه.ق / ۲۵ تیرماه ۱۳۷۴ ه.ش و آرامگاه ایشان در مقام صاحب الزمان شوشتر می باشد. (مریدیشوشتری، ۱۳۹۲: ۲۲۸)

آیت الله محمد حسن آل طیب در دوران خود از مجتهدین و مراجع تقلید منطقه بود. ایشان از مراجعی بود که در دوران مبارزه، انقلابیون می توانستند بر روی حمایت های ایشان تکیه کنند. ایشان در بین مردم حتی در بین نیروهای ساواک و شهربانی دارای محبوبیت بودند به طوری که در اکثر موارد هم نیروهای انقلابی و هم نیروهای شهربانی از وی خواستار دخالت در مسائل و مشکلات می شدند.

او حافظ قرآن بود و به زبان های عربی و فارسی شعر می سرود. از جمله آثار او تضمین الفیه ابن مالک است که توسط محمد شریف رازی شرح و چاپ شده است و نیز تحریر بخشی از عروه الوثقی و نوشته های دیگری درباره فقه و اصول از وی باقی مانده است. (اسدی، ۱۳۹۳: ۱۹۰)

۸- آیت الله حاج سید محمد موسوی جزایری

مجتهد دانشمند و فقیه بزرگوار سید محمد موسوی جزایری در سال ۱۳۳۴ ه.ق در شوشتر به دنیا آمدند. پس از تحصیل مقدمات عربی در حوزه های علمی نجف اشرف در نزد استادان زمان خود کسب علم نمود و از مجتهدان بزرگ مانند شیخ عراقی و سید اصفهانی اجازه اجتهاد گرفت. این روحانی بزرگوار مظهر تقوی و پرهیزگاری بود و اوقات با ارزش زندگانی خود را صرف تدریس و تعلیم و تالیف و ارشاد مردم گذاشت. (بهمنش، ۱۳۹۲: ۶۲)

از تالیفات ایشان رساله ای فقهی فروغ علم اجمالی و کتابی فارسی به نام با محرمان راز به چاپ رسیده است.

اجداد وی تا سید نعمت الله جزایری در کسوت روحانیت و خادمان شریعت محمدی (ص) بودند. از ویژگی های ایشان مناعت طبع در زندگی شخصی بود. وی خلاف شرع و منکر را تحمل نمی کرد. از

تقلید عادات و فرهنگ بیگانه بسیار متنفر بود و روی هم رفته نسبت به فرهنگ اسلامی و ملی تعصب خاصی داشت. (اسدی، ۱۳۹۳: ۱۹۲-۱۹۱)

از این رو، در نهضت امام خمینی(ره) و روحانیت در سال ۱۳۴۲ه.ش وارد میدان شد. به یقین روحیات آن عالم بزرگ در ارادت مردم شوستر نسبت به امام خمینی و انقلاب اسلامی تاثیر زیادی داشته است. منزل ایشان یکی از کانون‌های حمایت فعالان انقلابی بود و در تمام مراحل که به وی مراجعه می‌شد با راهنمایی‌ها و بیانات خود مردم را تشویق و هدایت می‌نمودند.

از وی فرزندان بزرگواری به یادگار مانده، آیت الله سید محمد علی جزایری امام جمعه اهواز و نماینده محترم ولی فقیه در استان خوزستان از جمله فرزندان آن مرحوم می‌باشد. (اسدی، ۱۳۹۳: ۱۹۲-۱۹۱)

۹- آیت الله حاج شیخ عبدالحسین عالم زاده شوستری

ایشان متولد سال ۱۳۳۱ ه.ق بوده و از سن ۶ سالگی نزد پدر خود و بزرگان علم و فضل در شوستر علوم اسلامی را فرا گرفت و سپس برای تکمیل معلومات به نجف اشرف عزیمت نمود.

از مدارک علمی و تحصیلی شش مدرک اجتهاد از مراجع نجف اشرف و شوستر دریافت کرد. مدتی از دوران زندگی خود را در زادگاهش شوستر به ترویج احکام و تدریس و اقامه جماعت سپری نمودند. ایشان مدتی هم در مسجد سلیمان اقامت داشتند و در ترویج فرهنگ تشیع کوشیدند. در اواخر حیاتشان مجدداً در شوستر و در مسجد شیخ علی مستقر شدند و به ارشاد مردم پرداختند. وفات ایشان در سال ۱۳۵۷ ه.ش و در سن ۹۰ سالگی اتفاق افتاد. (مریدی شوستری، ۱۳۹۲: ۲۲۹)

۱۰- حجت الاسلام سید محمد رضا آل طیب

وی در سال ۱۳۱۳ ه.ش در خانواده ای مذهبی و اهل علم در شوستر به دنیا آمد. پدر وی آیت الله العظمی سید مهدی آل طیب از مجتهدین شوستر بود. سید محمد رضا آل طیب تحصیلات خود را نزد پدر و سپس ادامه آن را در حوزه علمیه شوستر و شهر قم تا پایان سطح گذراند. وی تحت آموزه های روحانیونی از جمله پدر خویش و آیت الله سید محمد حسن آل طیب با نهضت امام خمینی آشنا گردید. با شدت گرفتن حوادث انقلاب اسلامی در ایران وی به مناسبت های مختلف از قم به شوستر می‌شتافت. وی در سال ۱۳۵۷ ه.ش در سه مناسبت به ایراد سخنان های انقلابی پرداخت.

دهم فروردین ماه ۱۳۵۷ به مناسبت چهلم شهدای تبریز در مسجد میرزا قلی، در نوزدهم آذرماه ۱۳۵۷ در تاسوعای حسینی در میدان باطنی، و در دوازدهم محرم در مسجد حسین شوستر

سخنران های داشته اند. ایشان از وکلای امام خمینی(ره) در شوشتر بود. و در سال ۱۳۶۵ ه.ش بر اثر بمباران هوایی شهر شوشتر توسط نیروهای بعثی عراقی در منزل خود به شهادت رسید. (اسدی، ۱۳۹۳: ۱۹۲)

۱۱- حاج شیخ بهاءالدین شریعت

روحانی فقیه و دانشمند نوه آیت الله حاج شیخ جعفر شوشتری و برادر بزرگوار علامه شیخ محمد تقی شیخ شوشتری بودند. ایشان خطیبی توانا و عالمی سخنور بودند و مدت ها در هندوستان جهت تبلیغ فقه جعفری حضور داشتند و به زبان های عربی - انگلیسی - هندی تسلط داشتند. ایشان در امور عمرانی و رفاهی مردم شوشتر، تمام تلاش خود را می نمودند. (بهمنش، ۱۳۹۲: ۶۷؛ نیرومند، ۱۳۸۴: ۹۳)

۱۲- محمد تقی حکیم

تاریخ تولد ۹ آبان ۱۳۰۵ هجری شمسی مطابق ۲۴ ربیع الثانی ۱۳۴۵ هجری قمری بوده است. محل تولد ایشان، در شهر شوشتر از شهرهای خوزستان بوده است. نام پدر ایشان آیت الله سید احمد حکیم است. نسب ایشان با سه واسطه به عارف شهیر حاج سید علی شوشتری صاحب و وصی شیخ انصاری و با هفت واسطه به علامه محدث سید نعمت الله جزایری می رسد، بدین ترتیب: سید محمد تقی، سید احمد، سید علی اکبر، سید حسین، حاج سید علی شوشتری، سید محمد، سید طیب، سید نورالدین فرزند علامه سید نعمت الله جزایری. (حکیم، ۱۳۹۰: ۷)

تحصیلات در شوشتر و قم

در سن ۷ سالگی در مهر ماه ۱۳۱۲ به مقطع ابتدایی وارد شد که پس از پایان شش سال ابتدایی در خرداد ماه ۱۳۱۹ موفق به دریافت گواهینامه ششم ابتدایی گردید.

آیت الله حکیم بیش از دو سال در شوشتر به خواندن ادبیات عرب مشغول بود. در مهر ماه ۱۳۲۱ ملبس به لباس مقدس روحانیت گردید و جهت ادامه تحصیل به قم مشرف شده و در مدرسه فیضیه اقامت نمود.

طی پنج سال حضور در درس فضایی قم صرف و نحو، منطق، معانی، بیان، بدیع و اصول اعتقادی را آموخت و علاوه بر دروس فوق سیوطی را نزد حجت الاسلام آقا سید محمد کاظم آل طیب، مقداری از مغنی باب اول را نزد آقا شیخ مصطفی عاملی مطول را نزد آقا شیخ ابوالقاسم نحوی، حاشیه

ملا عبدالله و معالم و شرح باب حاری عشر را نزد حاج شیخ ابوالفضل قمی حمدیه و شرح نظام را نزد آقا شیخ ابوالقاسم آشتیانی باب رابع مغنی را به اتفاق آقا شیخ محمد تقی مطهری (برادر شهید مطهری) نزد استاد مرتضی مطهری آموخت. (حکیم، ۱۳۹۰: ۸)

تحصیلات در اهواز

قبل از تشرف به نجف اشرف در اهواز کتاب شرح شمسیه و اوایل کتاب رسایل شیخ انصاری را نزد آیت الله آقا شیخ میرزا جعفر انصاری و کتاب "شرح تجرید" و اوایل کتاب مکاسب را نزد آیت الله سید محمد تقی آل طیب خواند. پس از مراجعت از نجف اشرف و اقامت در اهواز به مدت ۹ سال در این شهر جهت طلاب دینی مدرسه علمیه آل طیب دروس مقدمات تا شرح لمعه، منطق و شرح منظومه و در منزل به تدریس ادبیات عرب، اصول فقه و فلسفه اشتغال داشت شاگردان ایشان در منزل عموماً از دانش آموزان رشته ادبی، دبیران عربی، دبیرستان های اهواز، کارمندان شرکت نفت و دانشجویان تشکیل می شود. خودشان در این مورد می نویسند: عده ای در دانشکده حقوق دانشگاه تهران یا دانشکده الهیات دانشجو بودند بعد از ثبت نام در تهران به اهواز مراجعت کردند و در اهواز فقه، اصول فقه و ادبیات عرب را نزد اینجانب می خواندند و موقع امتحان به تهران می رفتند و امتحان می دادند که همه آن‌ها در امتحانات موفق شدند و لیسانس گرفتند. (حکیم، ۱۳۹۰: ۹)

اینجانب سید محمد تقی حکیم از سال ۱۳۴۰ به این منطقه (نیاوران) منتقل شدم و در این محل که مشهور به حصار بوعلی است، در مسجد به اقامه نماز جماعت پرداختم. در این مدت موفق شدم چندین کتاب تالیف کنم که تاکنون ۱۵ جلد از آثار اینجانب به چاپ رسیده است. بعد از انقلاب از سال ۱۳۶۲ به دانشگاه تهران دعوت شدم و در دانشکده ادبیات و علوم انسانی به تدریس زبان عربی و آشنایی با علوم اسلامی مشغول شدم. در حوزه علمیه فاطمه الزهرا نیز برای خواهران مقدمات و اصول فقه تدریس می کنم. (مصاحبه با روزنامه همشهری ۱۳۷۵/۹/۲۴)

کتابخانه آیت الله حکیم در خیابان مهماندوست گشایش یافت: هفته گذشته کتابخانه ای با سه هزار جلد کتاب چاپی، ۱۰۰ جلد کتاب چاپ سنگی و ۸۰ جلد کتاب خطی منحصر به فرد در خیابان مهماندوست گشایش یافت. این کتابخانه که به نام «آیت الله سید محمد تقی حکیم» نامگذاری شده از دارایی های شخصی آیت الله حکیم بوده که وقف این کار فرهنگی شده است. در مراسم گشایش کتابخانه اهالی محل، جمعی از روحانیون، اساتید دانشگاه و مسئولان شهرداری منطقه حضور داشتند... (گزارش روزنامه همشهری ۱۳۷۵/۱۰/۴)

نتیجه گیری

شوشتر همواره از نظر فرهنگی و علمی شهری ممتاز در استان خوزستان بوده است. علما و روحانیون شوشتر در طول تاریخ ایران در دوره اسلامی، خدمات ارزشمندی به فرهنگ علم داشته اند. شوشتر، در دوره معاصر، از نظر تعداد علمای ممتاز و مجتهدان جایگاه خاصی در خوزستان داشته است. اگرچه تغییر مرکزیت استان خوزستان از شوشتر به اهواز در دوره پهلوی باعث مهاجرت بسیاری از نخبگان فرهنگی شوشتر شد.

علی رغم تمام مسائل، علما و روحانیون معاصر شوشتر، همواره سعی می کردند با مردم و دغدغه های مردم باشند. بیشتر علماء و روحانیون از نظر مالی، همسطح مردم بودند و علاوه بر بُعد فرهنگی و علمی، از نظر اخلاقی و عرفانی هم جایگاه والایی داشته اند. علماء و روحانیون شوشتر در دوره معاصر عموماً ساده زیست و به دور از تجمل گرایی بوده اند. همین خصلت زیبا، در کنار جایگاه والای علمی و فرهنگی آن ها، سرمشق مریدان و شاگردان ایشان بوده است.

منابع

- ارومیه چی ها، محمود (۱۳۸۲). آفتاب شوستر، تهران: موسسه فرهنگی و هنری شیخ شوشتري.
- اسدی، محمد علی (۱۳۹۳). انقلاب اسلامی در شوستر و گتوند، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- اعتبار، ابوالقاسم (۱۳۹۵). جلوه فضل و فضیلت، قم: محمد و آل محمد (ص).
- اعتبار، ابوالقاسم (۱۳۹۶). واپسین سفر، قم: میراث ماندگار.
- انصاری، مصطفی (۱۳۸۴). تاریخ خوزستان (دوره خاندان کعب و شیخ خزعل)، ترجمه محمد جواهر کلام، تهران: نشر شادگان.
- بهمنش، عبدالله (۱۳۹۲). دانشوران شوستر، اهواز: معتبر.
- تقی زاده، محمد (۱۳۸۱). شوستر در گذر تاریخ، تهران: بشیر علم و ادب.
- جزایری، عبدالله (۱۳۸۸). تذکره شوستر، تصحیح مهدی کدخدای طراح، اهواز: تر آوا.
- جزایری، محمد (۱۳۶۴). خاندان شیخ شوشتري، س ۲، ش ۱، تهران: کیهان فرهنگی.
- خاکی، رحیم (۱۳۸۷). ویژه نامه بزرگداشت عالم فقید استاد مرعشی شوشتري، س ۴، ش ۴۳، تهران: رایحه.
- حکیم، محمد تقی (۱۳۹۰). مجموعه آثار، تهران: شهرداری تهران.
- حمیدی، جعفر (۱۳۸۱). شوستر و سلسله جلیله شیخ شوشتري، پژوهشنامه علوم انسانی، ش ۳۴، تهران: شهید بهشتی.
- دیولافوا (بی تا). سفرنامه دیولافوا، ترجمه بهرام فره وشی، تهران: خیام.
- سترانک، ویلیام تئودر (۱۳۸۷). حکومت خزعل بن جابر و سرکوب شیخ نشین خوزستان، تهران: تاریخ معاصر ایران.
- شیرافکن، عیدی (۱۳۳۷). دنگ و فنگ، به اهتمام عبدالهادی طبیب، بی جا: بی نا.
- صحتی سردرودی، محمد (۱۳۷۷). محقق شوشتري قاموس پژوهش، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- مریدی شوشتري، اکرم (۱۳۹۲). شوستر یعنی خوبتر، اهواز: تر آوا.
- محدث شوشتري، علی اکبر (بی تا). ستاره درخشان شوستر، قم: قیام.
- مُنجزی، خدادوست (۱۳۹۳). خاطرات و کراماتی از خاندان شیخ شوشتري، اهواز: معتبر.
- نجم الملک، عبدالغفار (۱۳۴۱). سفرنامه عبدالغفار نجم الملک، به کوشش محمد دبیر سیاقی، تهران: علمی.
- نیرومند، محمد باقر (۱۳۸۴). یادی از شوستر، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.